

« Exterminemus justum, quoniam inutilis est nobis. »

Verum, secundo, hic esse prophetiam de Christo, ejusque passione, quem impij pontifices et Judæi, utpote scelerum suorum castigatorem, persecuti sunt usque ad crucem, liquet primo, ex ipsis verbis quæ hic plane sunt eadem cum iis, quibus Judæi Christum in cruce pendentem subannaverunt, ut patet utraque conferenti, præsertim illa, *Math. xxvii*, 43: « Confidit in Deo: liberet nunc, si vult eum: dixit enim: Quia filius Dei sum, » quibus respondet hic illa vers. 13: « Filium Dei se nominat, » et illa vers. 16: « Gloriantem patrem se habere Deum, » et illa vers. 18: « Si enim est verus filius Dei, suscipiat illum: » rursus illa vers. 20: « Morie turpissima (puta crucis) condemnemus eum; » quæ omnia proprie soli Christo competunt. Adhæc, Christus per antonomasiam vocatur *Justus*, quia justissimus, imo non tantum caput, sed et pater auctorque omnium iustorum, ut patet *Jerem. xxii*, 6; *Isai. cap. li*, 5; *xli*, 2 et 10; *xlv*, 8; *lxii*, 2, et *Zachar. ix*, 9. Secundo, idem docent passim Patres, S. Augustinus, *xvii* *De Civit. cap. xx* et *lib. xii* *Contra Faustum* cap. *xliv*, asserit hoc loco passionem Christi aptissime prophetari: sic et S. Cyrillus in *Isai. cap. lxx*, S. Cyprianus, tract. *De Sign. et Sina*, S. Ambrosius, *ii* *Offic. cap. vi* et *vii*; Auctor *Imperj. in S. Mattheum*, hom. 43, Clemens Alexandrinus, *v* *Strom. cap. vi*, Tertullianus, *lib. iii* *Contra Marcion. cap. xxii*, et S. Athanasius in *Synopsi. Lactantius*, *lib. iv*, cap. *xvi*, ex hoc loco convincit Judæos, ac demonstrat Christum ab eis occisum fuisse justum et filium Dei: « Salomon, inquit, in libris Sapientiæ his verbis usus est *cap. xi*, vers. 12: *Circumveniamus Justum, quoniam insus... est nobis, et exprobat nobis peccata legis; promissæ se scientiam Dei habere, et filium Dei se nominat, &c.* Nonne ita descripsit n. farium illud consilium ab impiis initum contra Deum, ut plane interfuisse videatur. Atqui a Salomone, qui hæc cecinit, usque ad tempus quo gesta res est, mille ac decem anni fuerunt. Nihil nos affingimus, nihil addimus. » Causam dat S. Chrysostomus, puta Auctor *Imperj. apud S. Chrysostomum*, hom. *in Math.*: « Ex superbie vitio nascitur, inquit, ne quis velit ante se meliorem habere, sicut Judæi Christum: non enim nescientes filium Dei esse occiderunt, sed habere eum talem non sustinentes, sicut et prophetat de illis Salomon: *Venite, circumveniamus, &c.* Sensus est ergo, *q. d.* Impij persecutoribus justos insignes, a quibus eorum impietas culpatur et arguitur, sed maxime impij Judæi persecutoribus Christum, qui est Justus iustorum, et sanctus sanctorum, utpote qui acerrime eorum, et præsertim pontificum et scribarum vitia taxavit, ut passim ea taxat in Evangelis.

Simili modo Moses prophetat de Christo, *Deut. viii*, 48, dicens ex ore Dei: « Prophetam susci-

tabo eis de medio fratrum suorum similem tui, prophetam, id est prophetas varios, sed unum ex eis exitum, et cæterorum principem, puta Messiam, sive Christum, hic enim similis fuit Moysi, imo longe eo superior: ita S. Ambrosius in *lit. Psal. xxxv*: « Dominus, ait exprobat Judæis: Ego propter vos pauper, ego pro vobis dolens, et vos mihi manus impias intulistis, dicentes, *Sapient. xi*, 12, et *Jerem. xi*, 19: *Tollamus Justum, quia inutilis est nobis; injiciamus lignum in panem ejus. Bene panem dixit, pro carne ejus: ille alimentum detulit, isti pro beneficio reutilibus supplicium; non mirum ergo si esuriunt, qui sibi vitæ æternæ alimoniam denegarunt. » Porro aludit Auctor Sapientiæ ad illud, *Isai. cap. iii*, 10, ubi Septuaginta pro *וירי יארו*, id est, *dicitis Justo quoniam bene*, legentes *וירי יארו*, id est, *ligate, sic vertunt, consiliati sunt consilium malum contra se: ut quos dicitur: Lignum Justum, quoniam inutilis* (S. Hieronymus ibidem verit., *ut quibus: utrumque enim significat וירי יארו*) est nobis. Ita fructus operum suorum comedunt: quæ verba plane competunt Judæis, capientibus et ligantibus Christum orantem in horto; hinc et S. Justinus, *Diolog. contra Tryph.* legit, *vinciamus justum, quoniam inutilis est nobis*; Syrus, *retardemus, vel impediamus justum*; Tertullianus, *lib. iii* *Contra Marcion. cap. xxii*, *aferamus justum*, scilicet Christum; Clemens Alexandrinus, *lib. v* *Strom.*, *tollamus justum a nobis*. Græco est *ἀποκτείνω*, id est *insidiemur justo*, per insidias eum capiamus, ligemus, necemus, opprimamus. Sic Judæi insidiosas questiones proposuerunt Christo, ut eum eaperent in sermone, sicut cum quaesierunt ab eo, *Matth. xxii*, 15 et 16: « Licetne censum dare Cæsari, an non? » Rursus per insidiosam conditionem Judæ eum comprehenderunt in horto. *Justum* vocant, non tam ex suo sensu, quam ex communi estimatione et nomenclatione vulgi.*

Porro impius persequendo piùm magis sibi nocet, quam pio: nam, ut ait S. Augustinus in *Psalm. xxxvi*: « Tuum corpus premit adversitas, illius animam putrefacit iniquitas: nam quidquid in te profert, in illum redit, ejus enim purgatio te facit purgatum, illum reum: qui ergo plus nocet? » Imo impius persecutione sua pio prodest, non obest. Audi S. Augustinum in *Psalm. cxviii*: « Exercuerunt me, non oppresserunt. Valuerunt mihi sicut ignis ad aurum, non sicut ignis ad fenum: ignis enim accendens ad aurum sordem tollit, accedens ad fenum, in cinerem vertit. » Transit flamma et remanet aurum purum; transit persecutio ut somnium, et manet anima patientia merito nitida et splendida: scriptum est enim, *Psal. cxviii*, 20: « Velut somnium surgentium, Domine, in civitate tua imaginem ipsorum ad nihilum rediges, » et *Isai. xxxix*, 7: « Et erit sicut somnium visionis nocturnæ multitudine omnium gentium, quæ dimicaverunt contra Ariel, » id est contra Ecclesiam ejusque fideles,

quæ dicitur *Ariel*, id est lex Dei a fortitudine.

QUONIAM INUTILIS EST NOBIS. — Est iniosus, inutilis enim, id est noxius, græco *ἀσχετος*, id est primo, inutilis; secundo, difficilis, incommodus, morosus, intractabilis, qui nascit se nobis accommodare, et ad vitia nostra commovere, eaque dissimulare; unde Syrus, *quoniam non est benignus nobis*. Talis Judæis videbatur Christus, utpote qui eorum avaritiam, rapinas, libidines, superstitiones assidue verbo et vita castigabat. Alludat ad nomen Christi per antiphrasin, *q. d.* *χρηστος*; non est *χρηστος*, id est comis, benignus, humanus, facilis ad gloriandum, commodus, clemens, sed *ἀσχετος*, id est inutilis, imo *ἀσχετος*, id est difficilis, offensus, durus, inflexibilis, rebellis, perniciosus, abhorrens a nostra conversatione et vita, imo eam assidue culpans et mordens; ergo tollamus eum a medio. Verum ex parte diocni, quia Christus scribis et pharisæis, utpote scelestis, impenitentibus et in malo obstinatis, perperis erat hostis, censor et reprehensor, idque ex officio: ad hoc enim a Patre missus erat ad Judæos, ut eos a patriarchis degenerantes ad vitam fidem et probitatem reduceret. Cæteri vero probi, imo peccatoribus suam fidem et penitentiam non aspernantibus, erat dulcissimus et clementissimus, ut fuit S. Magdalena, S. Paulus, S. Mattheus, Zachæus, S. Petrus et alii plurimi, adeo ut scribæ hoc calumniose loco objecerint Christo, quod cum meretricibus et peccatoribus versaretur; unde ipse eos ad se blande invitans, *Matth. xi*, 28: « Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia mitis sum, et humilis corde: et invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, et onus meum leve. » Sic Christum ab hâmanitate et suavitate laudant Isaias, *cap. xlii*, vers. 2, et *cap. lxi*, vers. 1; Zacharias, *cap. ix*, vers. 9, et cæteri prophete, æque ac apostoli, ut S. Petrus, *Actor. x*, 38: « Qui, inquit, pertransiit beneficiando et sanando omnes oppressos a diabolo, quoniam Deus erat cum illo. » Dei enim est benefacere omnibus et suam bonitatem omnibus communicare, imo ostendere. Sic Christus ægros sanabat, mortuos suscitabat, demones pellebat, turbas pascebat, procellas sedabat, imo corpus, vitam, animam, deitatem suam dedit pro nobis, isque inimicis et peccatoribus, ac in dies eadem dat cullibet in Eucharistia: idem in dies sua gratia peccatores prævenit vocatque ad salutem; quid ergo Christo utilis, suavis, benignus? hinc hebraice dicitur *Messias*, græco *χρηστος*, latine *Christus*, id est *unctus*, scilicet a Deo in regem, prophetam, legislatorem, redemptorem et pontificem novæ legis; a gentilibus vocabatur *χρηστος*; per *χ*, id est *utilis*, suavis, benignus, beneficus; unde christiani vocabantur *christiani*, id est *blandi*, suaves, commodi; quia sicut in Christo nihil fuit, quod non esset utile,

suave, commodum hominum salutis, ste et in christianis esse debet: de quo plura alibi dixi. Vere S. Thomas canit de Christo:

Se nascens dedit votum,
Circumcens in adultum,
Se moriens in profum,
Se regnum dat in præmium.

Et S. Bernardus: « Jesus mel in ore, melos in aure, júbilus in corde. Gustate ergo et videte, quoniam suavis est Dominus, » *Psalm. xxxiii*, 9.

ET CONTRARIUS EST (SYRUS, ADOBERSATUR, OBSTAT) OPERIBUS NOSTRIS. — Nostra enim opera sunt impii, injusta, scelerala, noxia; ipsius justis vero, ac præsertim Christi, opera sunt pia, justa, sancta, salutaria. Ecce hic explicat cur Christus eis videatur *ἀσχετος*, id est *inutilis*, molestus et perniciosus, quod scilicet taxaret improbos scribarum mores, eis que vix, id est fulmen æternæ damnationis intenderet, ut patet *Matth. xxiii*, 43-29. Sic hodie viri religiosi, quod improborum mores vel verbo vel exemplo castigent, eis sunt odio; unde Apostolus, *i* *Timoth. iii*, 12: « Omnes aut, qui pio volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur: » causam unam inter varias dat S. Augustinus in *Psalm. cxviii*: « Si mortuus est diabolus, inquit, mortuus sunt persecutiones; si autem ille adversarius noster vivit, unde non tentationes suggerit? unde non sævit? unde non minas aut scandala procurat? »

ET IMPROPERAT NOBIS PECCATA LEGIS. — Puta peccata contra legem, a Deo per Moysen data, a nobis commissa.

ET INFAMAT IN NOS PECCATA DISCIPLINE NOSTRÆ. — Græco *ἐπιμαρτυρῶ*, id est *cum infamia nostra propebat, evulgat, celebrat*; unde S. Augustinus, *xvii* *De Civit. xx*, legit *infamat*, exprobat, occlamat nobis peccata, quæ contra disciplinam legemque nobis a Deo datam committimus, ac præsertim, quod eam prava interpretatione per pharisæicas traditiones corruptamus, ut quod filios doceamus non honorare nec alere parentes, sed suas opes offerre templo ad sacerdotum lurum; quod doceamus inimicos esse odio habendos; quod peccantes excusemus, cum nobis dat munera, etc.: quæ Christus recenset et carpit, *Matth. v*, 20; quodquo calices et paropsis mundemus, cum intus pleni simus rapina et immunditia, *Matth. xxiii*, 23. Rursus Joannes, *cap. vii*, vers. 19: « Nonne, ait, Moyses dedit vobis legem: et nemo ex vobis facit legem? » Vide Lucam *cap. xi*, vers. 39 et seq.; unde vers. 45, a: illi quidam ex legisperitis: « Magister, hæc dicens, contumeliam nobis facis. » Porro, id juste et sancte fecit Christus: ipsius enim, velut legati ad hoc a Deo, erat publica scribarum et pharisæorum scelera libera carperet, ne populus ea ut licita et sancta aestimaret, ac sequeretur et imitaretur, etiamsi secretè se illos per hoc conciliaturum ad necem crucemque sibi inferendam, uti reipsa contigit. Idem

fecere Isaias, Jeremias ceterique prophetae ad unum omnes, utpote Christi prodromi et antitypi.

Hæc ergo est vera causa odii impiorum in pios, quod eorum impietas horum pietate coarguatur et infametur. Hanc causam assignat et exaggerat Lactantius, lib. V *Instit.* cap. ix : « Hujus tanti, inquit, et tam perfidiae odium quam potissimum causam esse dicamus? utrumne

Veritas odium parit,

ut ait poeta, quasi divido spiritu instinctus? an erubescunt coram justis et bonis esse nequam? an potius utrumque? nam et veritas ideo semper invisitæ est, quod is, qui peccat, vult habere liberum peccandi locum, nec aliter se putat malefactorum voluptate securus perfrui posse, quam si nemo sit, cui delicta non placeant. Ergo tanquam scelorum et malitiae suae testes exstirpare funditus nituntur et tollere, gravesque sibi putant, tanquam vita eorum coarguatur. » Subdit deinde impiorum ratiocinium : « Cur enim sint aliqui impetive boni, qui, corruptis moribus publicis, convictum bene vivendo faciunt? cur non omnes sint æque mali, rapaces, impudici, adulteri, perjuri, cupidi, fraudulentique? quin potius auferantur, quibus coram male vivere pudet, qui peccantium frontem, etsi non verbis, quia tacent, tamen ipso vite genere dissimili ferunt et verberant? castigare enim videtur quicumque dissensit. Nec est magnopere mirandum si adversus homines ista fiunt, cum adversus ipsum Deum propter eandem causam insurrexerit etiam populus in spe constitutus, nec Dei necius : sequiturque justos eadem necessitas, quae ipsum justitiae violavit auctorem. »

13. PROHIBITIT SE SCIANTIAM (Vatibus, *notionem*) DEI HABERE. — Graece *ἀπαγορεύεται*, id est *annuntiat*, predicat, divulgat *publice et solemniter*, velut cum quid per præconem edicitur, et promulgatur : Christus enim fuit præco evangelii, qui illud oculo in terram detulit. S. Bonaventura ex Glossa explicat, *q. d. Firmiter asseverat se scire omnia, tanquam Deum*; verum sensus genuinus est, *q. d. Christus publice et passim predicat et præconizat se Deum, veramque Dei fidem ac religionem, id est modum recte pieque Deum colendi, illicque servandi et placendi nosse, docere et predicare, ac proinde improbat nostros judaicos ritus et traditiones, quasi parengos et Deo ingratos. Ipse vero dicebat cogitationes eorum, » etc. Atque ex hæc revelatio secretarum cogitationum ostendebat Judæis se esse Deum, Deique filium : nam, ut ait Tertullianus, *Apolog.* cap. xx : « Testimonium divinitatis est veritas divinationis. »*

sisti Jesum Christum; » et *ibid.* cap. viii, 21 : « Si non credideritis quia ego sum, moriemini in peccato vestro. »

ET FILIUM DEI SE NOMINAT. — Graece *καὶ υἱὸν*, id est *puerum Domini*; *puerum*, id est filium vel servum; hic autem filium accipi patet ex eo quod sequitur vers. 16 : « Et gloriatur se patrem habere Deum : » tota enim contentio Christi cum Judæis fuit, quod ipse se dicaret verum Dei filium, idque miraculis et Scripturis probaret; ipsi vero id ipsum denegarent, ut patet *Joan.* cap. v et sequent., ubi continua est Christi cum scribis hæc de re disputatio. Hinc liquet hæc, licet ad quemlibet justum pertineant, qui filius est Dei adoptivus per gratiam, tamen proprie spectare ad Christum, qui filius est Dei naturalis per essentialitatem. Porro hæc fuit potissima causa odii impiorum Judæorum in Christum, quod dicebat se Dei filium, tum quia ipsi erant superbi, ideoque indignè ferebant Christum se scribis et pontificibus, imo et Mosi anteferre, uti superius dixi ex S. Chrysostomo; tum quia eo gravior eis accidebat reprehensio Christi, quo a grandiore persona, puta a filio Dei, proficiebatur; tum quia ex hoc, quod ipse erat filius Dei, sequebatur ejus adversarios Judæos esse filios diaboli, juxta illud Christi, *Joan.* viii, 44 : « Vos ex patre diabolo estis; » atque hæc etiamnum est causa pertinacis odii Judæorum omnium in Christum, quod scilicet audire et concoquere nequeant se esse filios et heredes eorum, qui suum Messiam filium Dei occiderunt: hæc enim infamiam tanti sacrilegii, imo deicidii sibi aspergi, ferre nequeunt.

14. FACTUS EST NOBIS IN TRADITIONEM COGITATIONUM NOSTRARUM. — Graece *αἰς δεξιὰς*, id est *in redargutionem et reprehensionem*, *q. d. Christus tradidit, id est in publicum duclit, propalat et omnibus carpendas proponit nostras cogitationes, id est nostras intentiones, nostra studia, nostros conatus; unde alii vertunt, hic cogitationum nostrarum iudex existit; S. Bonaventura, cogitationes nostras in lucem tradidit; alius, factus est nobis ad redarguendas cogitationes nostras : Christus enim cognoscebat, et revelabat arguebatque pravæ scribarum cogitationes, etiam secretas de ipso redarguendo, capiendo, occidendo, ut patet *Matth.* ix, 4 : « Ut quid cogitatis, inquit, male in cordibus vestris? » et *Luc.* vi, 7 : « Observabant autem scribæ, et pharisæi si in sabbato curaret, ut invenirent unde accusarent eum. Ipse vero dicebat cogitationes eorum, » etc. Atque ex hæc revelatio secretarum cogitationum ostendebat Judæis se esse Deum, Deique filium : nam, ut ait Tertullianus, *Apolog.* cap. xx : « Testimonium divinitatis est veritas divinationis. »*

15. GRAVIS (onerosus, molestus, infestus, intolerabilis) EST NOBIS ETIAM AD VIDENDUM. — Graece *βαρύνεται*, id est *visus*, *q. d. Adeo justus, presertim Christus, nobis est exosus, ut non solum ejus concio et reprehensio, sed et sola præsentia*

nobis sit gravis et molesta, ut cum intraeri et videre sine tacto et offensa nequeamus : odium enim et invidia faciunt, ut eum, quem quis odit, aspiciere non sustineat : nimirum, *Joan.* iii, 20 : « Qui male agit, odit lucem. » Tenebris adversatur clara lux solis, ideoque occurrentes offendit : « oculis agens odiosa lux, » ait S. Augustinus, lib. VII *Confess.* cap. xvi : sic « non retilis oculis Saul aspicebat David, » I *Reg.* xviii, 9 : ita Tertullianus, lib. *De Patientia*, cap. v : « Quomodo prophetis, inquit, manus intulerunt, nisi per impatientiam audiendi; Domino autem ipsi, per impatientiam etiam videndi; » unde ibidem docet « omne peccatum impatientie esse ascribendum. » Et S. Chrysostomus, hom. 5 *De Verb. Isai.* *Vidi Dominum* : « Neminem, inquit, mortalium sic aversantur, oderuntque hi qui peccant, atque eum qui parat redarguere; captantque occasiones ut elabuntur, cupientes effugere reprehensionem : objurgant enim non solum eum promittit vocem, verum etiam cum videtur, gravis est peccatori : gravis est, inquit, nobis, etiam aspectus; » cui lectio Vatibus adhaesit legens, *aspectus quoque nostro gravis est*; hinc ille voces, *Joan.* xix, 15 : « Tolle, tolle, crucifige eum. » Accedit, quod Christi modestia, castitas, sanctitas verberabat oculos immodestos, incestos, impuros Judæorum; denique fulgor divinitatis ex vultu Christi emicabat, ait S. Hieronymus, qui percellerat impiorum aspectum; pios vero rapiebat in sui amorem, reverentiam et admirationem. Sic Nero Thrasei senatoris optimi venerabilem speciem ferre non poterat, ideo eum necavit, ait Tacitus, lib. XVI *Annal.* : nam, ut sapienter ait S. Chrysostomus, homil. 3 *ad Popul. Antioch.* : « Sanctorem non tantum verba, sed etiam aspectus spiritali gratia pleni sunt, ut vel suo aspectu solo aliorum iram exstingere valeant, et emollire corda. »

Nota, impii hic congerunt duodecim rationes, h quas se odisse Christum et persequi asseverant; prima est, vers. 12, quoniam ipsis inutilis, id est molestus et noxius. Secunda, quia contrarius est operibus ipsorum. Tertia, quod improbet eis peccata in legem admissa. Quarta, vers. 13, quod se dicat esse filium Dei, ac divinam scientiam doctrinamque docere, quasi major sit Mose, ejusque lege et religione aliam sanctiorem afferat. Quinta, vers. 14, quod secretas eorum cogitationes iniquas propalet et carpat. Sexta, vers. 15, quod ejus presentia, gravitas, modestia, sanctitas ipsorum oculos offendat. Septima, quod dissimilis alii sit vita ipsius. Octava, quod immutabilis alii vie, id est actiones ejus. Nona, vers. 16, quod ab eo habeantur velut viles, fabulosi et nugaces. Decima, quod abstineat se a viis eorum, quasi immundis. Undecima, quod præferat novissimam iustorum. Duodecima, quod gloriatur se patrem habere Deum. Hæc sunt duodecim capita accusationis, quam impii intentant justo, presertim

Christo, quibus se mutuo ad necem illi inferendam exhortantur et exaccunt : improbi enim pravos quoque diligunt, laudant, et ad scelera excitant, quia similes sibi animos et mores habent; et dum improbitas plures sibi sectatores numerat, auctoritatem inde sumit, atque infamiam sibi congenitam quodammodo eluit ac purgat. Unde sequitur :

QUONIAM DISSIMILIS EST ALIIS VITA ILLIUS. — Christus enim predicabat beatos pauperes, humiles, mites, lugentes, patientes persecutionem, cum Judæi ceterique mundani beatos prædicent divites, arrogantes, imperiosos, gaudentes et dominantes ceteris : Christus predicabat mortificationem carnis, refrenationem concupiscentiarum, castitatem, abstinentiam, crucem, amorem inimicorum, odium animæ, quæ Judæis videbantur paradoxa, utpote qui carnales, non nisi carnes, opes et dapes, æque ac honores atque vindictam de inimicis querebant. Hæc ergo est radix totius odii et invidiæ impiorum in Justum, presertim Christum, scilicet dissonantia morum et vitæ : nam, ut docet Aristoteles ceterique ethici, sicut amoris et amicitiae causa est morum similitudo et consonantia, sic odii causa est morum dissimilitudo et dissonantia; hinc Seneca, *epist.* 7 : « Qui vivit, inquit, in multitudine, vel similibus multis, vel his exosus est; » et Pythagoræ præceptum fuit : « Per viam publicam ne incesseris, » id est vulgi mores ne sequaris, esto ea de causa in ejus odium incurras : « argumentum enim recti est, malis displicere, » ait Seneca.

Hanc odii radicem assignat Christus dicens et prædicans apostolis, *Joan.* xv, 19 : « Si de mundo fuissetis, mundus quod sum erat diligeret : quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus; » ideoque « si me persecuti sunt, inquit, et vos persequantur. » Magnum piorum hominum solatium ait quidam doctor, video in hac esse ratione constitutum : de medio enim electos mundo, et a perditiorum universitate dilectos, morum dissimilitudo invisos reddidit : hoc enim oderunt illi, quod esse nolunt; atque ex ejus rei, quam vehementer improbant, odio fremunt premuntque persequendo. Habere iniquitas non potest cum justitia pacem, temperantiam odit ebrietas, falsitatis nulla est cum veritate concordia, non amat superbia mansuetudinem, non petulantia verecundiam, non avaritia Jargitatem. Si caput ipsum ob hanc morum adversitatem persecutus est mundus, profecto et pios omnes, qui eodem spiritu vivunt, persequetur. » Per ergo Christum impii Judæi minime poterunt, quod affectus dissimilis studia vitæ contraria faciebat, atque vitæ alterius erat manifesta damnatio, ideoque fratribus quoque suis, cum in eum nec ipsi crederent, aiebat, *Joan.* vii, 7 : « Non potest mundus odisse vos, » cultores videlicet suos atque amatores; « me autem odit : quia ego tes-

timonium perhibeo de illo quod opera ejus mala sunt. » Inde est quod boni improbis semper fuerit graves: hoc est quod S. Prosper canit, *epigr.* 32 :

*Impia pars mundi parci est infestis pium,
Nec tolerare potest dissimiles animos.
Ridens notansque operis persentibus uti,
Sperantesque sibi credit posse dari.*

Ut igitur pax esse inter Christum et Belial non potest, ita nec civitates illae duae, quarum est altera piorum, altera impiorum, vera jungi concordia possunt: sanctae civitatis Christus est conditor, civitatis impiae diabolus fundator et rector est: illam constituit amor Dei usque ad contemptum sui: hanc e diverso amor sui usque ad contemptum Dei, sibi enim placens ac iunctus, in se una omnia quae prosecutione digna sint, in se una posita existimans, loquitur apud Prophetam et dicit, *Isai. xlviii, 8* : « Ego sum, et non est praeter me amplius: non sededo videam, et ignoro stultitiam. » Ulterius illa mundo, ut fruatur Deo: haec contra Deo utitur, ut mundo perfruat; peregrinatur illa hic, et manentem fixamque in terris non habens civitatem, futuram inquirat, quemadmodum sanctissimi cuiusdam civis ea declarat oratio, qua dicit, *Psal. xxxviii, 13* : « Advena ego sum apud te, et peregrinus, sicut omnes patres mei: » haec vero mundi hujus inestata deliciae, in terrena felicitate penitus acquiescit. Eo fit, ut quidquid huic adversum senserit, remove conetur, et propter hanc suam cupiditatem, etiam odio prosequatur et persecutur veritatem. « Omnia, inquit ille, mandata tua veritas: idcirco iniqui persecuti sunt me, adjuvane, » *Psal. cxviii, 86*.

Porro, odium hoc cum tantum sit, necesse est ut illico in bellum et persecutionem erumpat: ut enim ignis et aqua simul esse, nisi pugnent inter se, non possunt, ita necesse est, ut duae illae civitates assidue inter se adversitate confligant; atque ut in eodem homine contra spiritum caro, et contra carnem spiritus concupiscit, ita in eadem republica cum bonis mali pacem habere non possunt. Oderant igitur boni non homines, sed hominum vicia, et ea non ex odio, sed ex charitate proficisci credenda est, qua vel malis consultiur ad correctionem, vel certe bonis et integris ad tutelam: unde illa *Psal. c, 3* : « Non proponebam ante oculos meos rem injustam: facientes praevaricationem non odivi. Non adhesi mihi cor pravum: declinantem a me malignum non cognoscebam: detrahentem secreto proximo suo, hunc persequebar. » Ecce persecutor bonus non hominis, sed peccati: « est enim, inquit S. Ambrosius, *serm. 11 in Psal. cxviii*, etiam justa persecutio, si oderimus obscenos, si infesti simus injustis, si iniquos velimus opprimere, ne pluribus nocent, si avarum fraudis suae compendii exuamus, si exsecremur insolentiam superborum. »

Nam, ut est apud Sapientem, *Proverb. xiv, 27* : « Abominantur impij eos, qui in recta sunt via. » At horum terrena civitas non corrigere cupit, sed perdere, nec ei vicia tollere cordi est, sed ingrata sibi et exosam demoliri, atque opprimere veritatem: « hoc enim est iudicium: quia lux venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera, » *Joh. iii, 19*. « «vidente enim diabolicè, inquit S. Augustinus, *lib. XV De Civit. Dei, cap. v*, qua invident bonis mali, nulla alia causa est, quam quia illi boni sunt, isti mali: semper enim inimica virtutibus sunt vicia, et optimi quique ab improbis quasi exprobrantes aspiciuntur. » Recteque illud Cicero, *lib. De Amic. «* Disparis mores disparia studia sequuntur, quorum dissimilitudo dissociat amicitias. » Nec ob aliam causam ullam boni improbis, improbi bonis amici esse non possunt, nisi quod tanta est inter eos, quanta maxima esse potest, morum studio-rumque distinctio.

ET IMMUTATE SUNT VIE EDUC. — Hugo et alii addunt, *in veritate*: sed nil tale habent Graeca et Romana; Vatablus, *suisque differt institutis*; Guarinus, *differentesque sunt sententiae ejus*; Glossa et S. Bonaventura, *dissimilita sunt dogmata ipsius et facta*, puta doctrina et vita; alius, *peregrina, insolentes, inconstata, inaudita et a communi usura formaeque abhorrentes sunt sententiae, per quas graditur*, id est verba et opera ipsius. Sensus ergo est, *g. d. Via*, id est actiones justae, praesentia Christi, ejusque modus agendi et videndi, puta ejus doctrina, conversatio, religio, secta plane a nostra discrepat: immutata est et diversa: nostra enim, sive pharisaeica iustitia, et religio sita est in externa specie, purificatione, nitore, pompa, ostentatione elemosynarum; at Christi iustitia evangelica sita est in interna puritate, pietate, charitate, etc., uti docet Christus, *Math. v, 1*.

Rursum, per hypallagen, « immutata sunt viae ejus, » id est viae nostrae per vias ejus, *g. d. Christus per suum evangelium immutat et abolet nostram legem, nostra sacramenta, nostrasque ceremonias et ritus, dum pro circumcissione substituit baptismum, pro manna Eucharistiam, pro lavacris penitentiam, etc.; denique ipse iudaeismum nostrum vult destruere, et convertere in christianismum. Haec enim fuit causa summi odii Judaeorum in Christum et Paulum; unde Iudaei S. Stephanum lapidaturi, hoc ei crimini dederunt, *Act. vi, 14* : « Audivimus, inquit, cum dicerentem: Quoniam Jesus Nazareus hic destruit locum istum, et mutabit traditiones, quas tradidit nobis Moses; » et S. Paulo eum cum eaperent in templo: « Viri Israelitae, inquit, adjuvate: hic est homo, qui adversus populum, et legem, et locum hunc, omnes ubique docens, insuper et gentiles induxit in templum, et violavit sanctum locum istum, » *Act. xxi, 28*.*

Simili modo hoc tempore, imo omni aevi, viti

religiosi et zelosi, qui voluerunt reformare lapsos religiosorum, sacerdotum, christianorum mores, et avitae puritati restituere, multorum in se odia concitarunt: sed solati sunt seipsos exemplo Christi, eoque confirmati constanter egerunt, ac sua constantia peregerunt quod moliebantur. Idem sentiant, qui a sociis se subducunt, ut vacent severiori vitae, gratiori studio: nam cum socii in eos linguis et cachinnis invelant, hypocritas, jesuitas, sanctos nuncupant: quia aegre ferunt se ab eis deseri, superari, taciteque carpi et redargui; sed et hi audiant solamen a Christo, *Math. v, 10* : « Beati, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam: quoniam ipsorum est regnum caelorum. » Hi dicant: « Amici socii, sed magis amicus Christus, magis amica sanctitas, animaeque salus. » Plato aiebat: « Amicus Socrates; sed magis amica veritas. »

16. TANQUAM NEGACES ESTIMATI SUMUS AB ILLO, ET ABSTINET SE A VHS NOSTRIS TANQUAM AD IMMUNDITIS. — Pro tanquam negoces, graece est *ἀποδοξάζω*, id est in spiritum vel scortum, aut arripimur estimati sumus ab eo, puta quasi spurii, aut quasi quisquillae, nugae et res nihili: *ἀποδοξάζω* enim proprie significat aurum, argentum, vel aes non purum et sincerum, sed cui scoria admixta est, ideoque faciatum, vitiatum et adulterinum: ita Christus taxavit Judaeos, quod legem suis traditionibus humanis et superstitiosis adulterarent et corrumpere; unde eos vocavit « generationem malam et adulteram, » *Math. xii, 39*; « mendaces, sepulchra dealbata, » serpentes et « gemina viperarum, » *Joh. viii, 33*: suas enim nugae, et nugaces manuum corporisque lotiones praeferebant legi Dei et Christi. Hinc S. Bonaventura explicat, *g. d. Estimati sumus ab illo tanquam inania facientes ac dicentes*; Dionysius, *perinde ac fatui et mendaces*; Clarus, *tanquam adulterini*; Vatablus, *pro adulterinis habentur*; Complutenses, *in spiritum reputati sumus*. Alludunt ad illud, *Joh. viii, 39*, ubi Iudaei iactantibus: « Pater noster Abraham est, » respondit Christus: « Si filii Abrahae estis, opera Abrahae facite. Nunc autem quae vultis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audivi a Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri. Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: unum patrem habemus Deum, » *g. d. Tu, o Christe, negas nos esse filios Abrahae legitimos, ac proinde sparios et adulteros ex fornicatione natos videris asserere, qua in re nobis insignem injuriam et notam inuris, quia nobis alium patrem ac Abraham objicis, scilicet diabolum, utpote cujus opera sequamur; et nos falso calumnias, quia non alius adulter, sed verus pater nobis in terra est Abraham. In caelo Deus, nosque unicum Deum Patrem colimus, aequè ut Abraham: falso ergo criminaris nos Deum, ac pietatem et opera Abraham non sequi, quasi spurios. Respondit Christus: « Si Deus pater vester esset, diligeret*

is utique me: ego enim ex Deo processi. et veni: neque enim a meipso veni, sed ille me misit. Quare loquamur meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Vos etiam patre diabolo estis, et desideria patris vestri vultis facere: ille homicida erat ab initio, et in veritate non stetit. » Quibus verbis ostendit, et confirmat illos non esse filios Abrahae, sed spurios diaboli.

ET ABSTINET SE A VHS NOSTRIS TANQUAM AD IMMUNDITIS. — quasi a sordibus, inquinamentis, spurciis, *g. d. Nostrum vivendi modum egerunt et detestatur, velut immundum, pravum, scelestum. Sic Christus, Luc. xii, 1*: « Attendite (caveat), inquit, a fermento pharisaeorum, quod est hypocrisis, » etc. Sensus est, *g. d. Christus sceleratus est: a nostra enim religione, tanquam immunda, homines ad suam sectam, velut mundam adducit. Dicunt parum verum, quia Christus pharisaeorum superstitiones et pravos mores confutabat; parum falsum, quia Christus statis diebus frequentabat templum, ubique orabat et docebat ac legem servabat, servandamque docebat. Sapienter S. Gregorius Nazianzenus, *Orat. in laudem S. Basilii*, monet cavenda malorum consortia: « Ne, inquit, cum flagitiosissimis sodalium consuetudinem habeamus, sed cum optimis et honestissimis; nec cum pugnacissimis, sed cum tranquillissimis, hisque quorum consuetudo magnos fructus offerat: illud exploratum habentes multo facilius vitium contrahi, quam virtutum communicari, quemadmodum facilius quoque morbus contrahitur, quam sanitas impertitur. »*

ET PREFERIT NOVISSIMA JUSTORUM. — In S. Augustino, *XVII De Civit. xx*, legitur, *nobilissima*, sed perperam, ut videtur. Primo Hugo exponit, *g. d. Novissimos iustorum preferit nobis, dicens, Math. xx, 16*: « Erunt novissimi primi, et primi novissimi; » et *ibid. v, 6*: « Vos vobis divitiis: beati pauperes spiritu: » et *cap. xii, 41*: « Viri Niviritae surgent in iudicio cum generatione ista, et condemnabunt eam: quia penitentiam egerunt in predicatione Iona. Et ecce plus quam Iona hic. » Verum graece est, *παλαιά τὰ λογία δικαιοσύνης*, id est *beatificata extrema iustorum*, id est beatum predicat exitum iustorum; Complutenses et Vatablus, *extrema iustorum beata praedicat*; Glossa et Bonaventura, *vitam eternam proponit volupitati*, *g. d. Christus paupertatem, compunctionem, humilitatem, lacrymas, mortificationem, crucem iustorum beatam praedicat ex fine, quod scilicet ducit eos ad felicitatem et gloriam caelestem: atque hoc ipso condemnat nos, qui in opibus, gaudiis, risu, epulis, libidinis, fastu, caeterisque hujus vitae voluptatibus omnem felicitatem collocamus: nam his ipse viae et fulmen aeternae damnationis intendat: id patet ex historia divitis epulonis et Lazari, *Luc. xvi, 20*. Sic et Ecclesiasticus viros gloriosos celebrans, *cap. xlvii, vers. 11*, ait: « Corpora ipsorum in pace sepulta sunt, et*

nomen eorum vivit in generationem et generationem; » et *Psalm.* cxv, 13 : « Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus; » et *Apo.* xiv, 13 : « Audivi vocem de caelo dicentem mihi : Scribe : Beati mortui qui in Domino moriuntur; amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis : opera enim illorum sequuntur illos. » Rationem offert Nazianzenus, *Orat. in funere patris* : « Quia mors, quae non solum nos a praesentibus malis vindicat, verum ad supernam quoque vitam saepe traducit, nescio, ait, an proprie more formidabilis : una vita est, oculos ad vitam prospectos habet; una mors peccatum : animae enim est interitus. »

ET GLORIOSUS PATREM SE HABERE DEUM, — ac consequenter non sibi contrarios diabolo, cum filios patri assignat : pro gloriatore graece est *ἀποδοξαστής*, id est cum *fastu, gloriatione et ostentatione* jaclat. Alius, *g. d.* Sibi falso fingit, mentitur, arrogat, ac velut impostor jaclabundus, insolens, et ultra modum elatus ostentat patrem Deum : dixerat enim Christus, *Joan.* viii, 54 : « Est Pater meus, qui glorificat me, quem vos dicitis, quia Deus vester est, et non cognovistis eum : » quare vos, o Judaei, qui negatis me Filium, negatis et Patrem, ac consequenter negatis Deum vestrum. Hoc stimulo Christi acriter se punge sentire scribae et pontifices, ideoque ei necem machinati sunt : quantum enim decus et gloria est Deum habere patrem, et in eo omnia bona, tantum dedecus et infamia est patrem habere diabolum, et in eo omnia mala, tam culpae quam poenae.

17. VIDEAMUS ERGO SI SERMONES ILLIUS VERI SUNT, — scilicet, quibus jaclat se filium esse Dei, Deumque habere patrem, ac veram Dei fidem, legem, cultum docere : si enim est filius Dei, Deus utique eum proteget, et liberabit e manibus nostris; qui certe occisum a nobis resuscitabit, uti ipse asserit et jaclat.

ET TENEMUS QUAE VENTURA SUNT ILLI. — Videamus quoniam res illius evadant; graece, et *experiri* quae in exitu ejus, scilicet erunt; S. Prosper, parte I *De Predictionibus* cap. xxvi, legit, *an succedant quae ventura sunt illi*, an scilicet Deus quem patrem suum gloriat, liberet eum e manibus nostris, aut a morte resuscitet. Unde explicantes subdunt, « si enim est verus filius Dei, respiciet illam, et liberabit eum de manibus contrariorum. » Alii vertunt, *periculum facturum eventuum ejus*, quid scilicet illi tandem eventurum sit, quo in finem habiturus sit, in quem terminum et catastropham tragediae vitae et sectae ejus desitura sit : abibit enim in fumum, imo in infamiam.

ET SCHEMUS QUAE ERUNT NOVISSIMA ILLIUS. — haec desunt in Graeco, Lactantio et S. Cypriano, lib. II *Testim.* xiv; legunt tamen Romana et S. Augustinus, XVII *De Civit.* xx. Videtur esse epanalepsis, idemque dici aliis verbis : nam *et tenemus quae ventura sunt illi* videtur explicari per id quod

subditur, « et sciemus quae erunt novissima illius, » *g. d.* Christus nobis, nostraeque voluptatis et felicitatis praesenti praefert novissima iustorum, quorum ipse dicit se esse caput et principem; videamus ergo quae sint novissima ipsius, ac inde colligamus qualla sint futura iustorum ejus novissima. Occidamus eum, et videamus, an ipse a morte resurgat : et sic apparebit inanitas quae novissima, puta vitae aeternae gaudia, quae ipse iustis suis frustra promittit. Ita et impij et athei.

18. SI ENIM EST VERUS FILIUS DEI, SUSCIPIT ILLUD. — Graece et syriaca, *si enim justus est filius Dei justus, tum quilibet, tum per excellentiam, puta Christus, g. d.* Si Christus, qui *justus* se nominat per eminentiam, est vere filius Dei, utique Deus velut pater illum suscipiet, id est ruentem in mortem perrecta manu apprehendet, falciet, roborabit, proteget ne cadat : suscipere enim in Scripturis significat labenti succurrere, opem ferre, conservare, protegere. Petita sunt haec verba ex *Psalmo* xxi, vers. 9 : « Speravit in Domino, eripiat eum : salvum faciat eum, quoniam vult eum; » quibus impij Judaei Christo in cruce exprobrarunt, quod filium Dei se dixisset, ut patet *Matth.* xxvii, 40.

ET LIBERABIT EUM DE MANIBUS CONTRARIORUM, — puta de manibus scribarum et pontificum illi adversantium, eumque ad crucem et necem adigentium.

19. CONTUMELIA (graece, *βέβηλα*, id est *injuria*, de decore, contumelia, sevilla, ferocia, vi illata) ET TORRENTO (Lactantius, lib. IV, cap. xvi, legit in plurali, *contumeliis et tormentis*; S. Bonaventura, *contumelia verborum*, inquit, et *tormento*, sive *cruciatu verborum*) INTERROGEMUS EUM (graece, *ἑρωτάωμεν*, id est *probemus, experiamus, caputramus ab eo veritatem* : sic enim iudex a reo per interrogationes et tormenta exquirunt crimen, quae vocantur *questiones judicariae*; Arabicus, *investigamus eum calumniam et tormenta* : tormenta quae Judaei intulerunt Christo fuerunt plurima, maxima, ignominiosissima : haec Judaei dicunt, hic se irrogare Christo), UT SCIAMUS (inquit) REVERENTIAM EJUS. — Graece, *ἐπινοήσωμεν*, id est *agnumus, modestiam, mansuetudinem, tranquillitatem, compositionem animi, quae justus, praesertim Christus, injuste verberatus veretur et horret, non tantum se ulcisci, sed et indignationis, vel impatientiae minimum sibi quomodo edere. Probemus ergo ejus justitiam per signa et tormenta, quia si vera sit ejus justitia, ostendet se per patientiam; sin fucata sit et simulata, prodet se per impatientiam : impossibile enim est ut superbus, hypocrita et fictus, si veretur et verberetur, non prorumpat in verba maledica, minas, gestusque impatientes. Unde S. Gregorius, I *Dialog.* cap. v : « Qualis, inquit, quisque apud se latet, contumelia illata probat. » Hinc et graecum *ἑρωτάωμεν*, id est *tormentum, tortura, questio*, significat quoque *lapidem, indicem sive**

ditum et herculeum, de quo Plinius, lib. XXXIII, cap. viii, quod ejusmodi cruciatu tanquam ille lapis manifestet, ut auri praestantiam, excellentiam virtutis; hinc et *tormento examinare*, est interrogare, quia sicut examinatus a iudice in questione respondet, neque celat veritatem, quam extorquent supplicia, similiter illud examen ab iniquis iudicibus contumelia et tormento factum, ostendit veritatem divinitatis atque doctrinae Christi, et etiam sanctitatis dignae vero Deo. Confer haec cum passione Christi, descripta in evangelis, ac dices Sapientem hie aeque ac Isaiam, cap. lxx, passionis Christi, non tam esse prophetam, quam historicum et evangelistam.

Haec ergo *reverentia* justis, praesertim Christi, tum activa erat, tum passiva : *activa* erat sacer quidam pudor et sancta verecundia, qua Christus etiam in atrocissima passione et cruce ex respectu et reverentia, *tormento* non, tum ipsius virtutis patientiae et modestiae, tum Dei, angelorum et hominum, in quorum praesentia verabatur et patiebatur, verebatur quid agere vel dicere, non dico impatienter, sed minus digne vel decore, quod scilicet minus deceret virum patientem, modestum, constantem, perfectum, celestem, divinum; unde nullum gemitum, nullum doloris, infirmitatis, vel timoris signum dedit; quod conversum gentilis quidam scriptor exclamavit : « O virum infra factum animo, qui nea precem, nec lacrymam fudit; » hinc Syrus verit, ut *agnoscamus diligentiam, vel sollicitudinem humilitatis ejus, et probemus eum*; Arabicus, *ut sciamus obedientiam, vel subjectionem ejus, et probemus vere patientiam ejus.* « Passiva erat affectus *activa*, qua scilicet activa reverentia, quae in Christi vultu composito, pio, reverenti et reverendo, omnibusque ejus dictis, factis et gestibus elucebat, faciebat eum omnibus venerabilem et reverendum, atque in spectantibus sui reverentiam, amorem et admirationem excitabat : ut fecit in contritione, qui videns eum tanta constantia, resignatione et pietate mori, dum clamaret, *Luc.* xxii, 46 : « Pater, in manus tuas commendo spiritum meum, » exclamavit, *Matth.* xviii, 54 : « Vere filius Dei erat iste. » Quin et latro unus in ipsa cruce, Christi sanctae patientiae commotus compunctusque increpavit socium blasphemantem, et ad Christum conversus coram Judaeis et scribis, *Joan.* xv, 20 : « Memento mei, inquit, Domine, cum veneris in regnum tuum. » Idem facere Judaei, caeterique, de quibus ait Lucas, cap. xxii, vers. 48 : « Et omnis turba eorum, qui simul aderant ad spectaculum istud (quo in Christi morte sol obscuratus est, terra tota contremuit, petrae scissae sunt, etc., quasi sanctam Creatoris sui necem lugentes et indignantes), et videbant quae fiebant, percutientes pectora sua reverebantur. » Hinc et Christus Deo patri tanta obedientia et patientia, quasi sui reverentiam infudit, ut ab eo obtineret quidquid postularet :

nam « cum clamore valido et lacrymis offerens exauditus est pro sua reverentia, » *Hebr.* v, 7.

Simili modo martyres in martyrjs suis, tantam praese tulere in vultu et verbis equitatem, constantiam, pietatem, sanctitatem, hilaritatem, ut suos tortores ad sui reverentiam compulerint, eosque christianos, imo martyres effecerint, uti S. Laurentius tormentorum suorum laetitia et alacritate convertit S. Romanum atque Hippolytum, cum tota familia, ita ut ad unum omnes martyrium generose obierint. Sic S. Cœcilia sua patienti hilaritate convertit Maximum, aliosque quadringentos. Sic S. Polyarpus sua veneranda canitie, comitate, promptitudine et sanctitate, multibus ad eum comprehendendum missis, tantum pudorem et timorem iniecit, ut vix auderent eum contingere, teste Eusebio, lib. IV *Hist.* cap. xv. Sic S. Thecla leonibus objecta, virgineo pudore et reverentia eisdem reverenda, illaesa permansit, de qua S. Ambrosius, lib. III, epist. 25 ad *Ecles. Verel.* : « Quo munere, ait, venerabilis Thecla etiam leonibus fuit, ut ad pedes praedae suae stratae impasta bestia, sacro deferret jejuniu, nec prociaci oculi virginem, nec ungue violarent aspero : quoniam et ipso aspectu virginitalis violat sanctitas. » Idem plenius et elegantius, lib. II *De Virg.* post initium : « Thecla, inquit, natravit etiam bestiarum virginitalis veneratione mutavit; namque parata ad feras, cum aspectus quoque declinaret virorum, ac vitalia ipsa saevo offerret leoni, fecit ut qui impudicos detulerant oculos, pudicos referrent. » Gestus demum tantum reverentis graeciae depingens, subdit : « Cernere erat linguentem pedes bestiam, cubitare humi, muto testificantem sono, quod sacrum virginis corpus violare non posset. Ergo adorabat praedam suam bestia, et propria obliata naturae, naturam induerat quam homines omiserant. Videres quadam naturae transfusione homines feritatem indutos, sevitiam imperare bestiae : bestiam exosculantem pedes virginis, docere quid homines facere deberent. » Unde per epiphonema exaggerando concludit : « Tantum habet virginitalis admirationis, ut eam etiam leones mirentur. Non impastos cibis flaxi, non citatos impetus rapui, non stimulos irae exasperavi, non usum docepit assuetos, non feros natura possedit. Docuerunt religionem, dum adorant martyrem : docuerunt etiam casitatem, dum virginis nihil aliud nisi plantas exosculant, demersis in terram oculis, tanquam verecundantibus, ne mas aliquis vel bestia virginem nudam videret. » Discite hic quam modestiam, mansuetudinem, pietatem et patientiam sit reverentia, quamque sui aequalitas faciat venerabiles et reverendos : qui ergo sibi auctoritatem et reverentiam querit, querat eam non gravitatis ostentatione, non pompa rhaedarum et assecularum, sed mansuetudine, beneficentia et virtute.

ET PROBEMUS PATIENTIAM ILLIUS. — Sic quoque,

legunt S. Cyrillus, Lactantius et S. Augustinus; aliqui codices pro *ἐκκαρτερία*, id est *probatus*, legunt *δυσκαρτερία*, id est *judicemus*. Recte impii ad explorandum justitiam, praesertim Christi, justitiam, probant ejus patientiam: patientia enim est lydius lapis, quo probatur vera justitia et sanctitas: nam « tange montes, (id est superbos et impatientes) et fumigabunt, » *Psal.* ciii, 31: exhalabunt enim furam irae, jurgiorum, maledictionum et vindictae. Hoc est quod ait Paulus, *Rom.* v, 3: « Gloriamur in tribulationibus scientes quod tribulatio patientiam operatur: patientiam autem probationem, probatio vero spem; » et S. Iacobus, cap. 1, vers. 4: « Probatio fidei patientiam operatur. Patientia autem opus perfectum habet, » ut ostendat virtutem patientis ad culmen sanctitatis et perfectionis evasisse; porro in Christo praeter ceteris sanctis et martyribus, tanta tamque divina in tot blasphemis, injuriis, tormentis atrocissimis et immensis, utpote quae in ipsum Deum jacebantur, emicuit patientia, constantia, charitas, qua pro ipsis etiam Judaeis se occidentibus Deum oravit, eisque veniam et salutem impetravit, ut haec sola sufficeret ad probandum ipsum esse Messiam et Prophetam, imo Deum et Dei filium, praesertim quia ad hoc ostendendum ipsa a Christo adhibebatur: virtus enim veritatis est soror, ideoque ab omni furo aliena, quare testis esse nequit falsitatis; sed solius veritatis index sit oportet.

20. MORTE TURPISIMA (græce *ἀσχημον*, id est *indecora*, *facta*, *deformi*, ut non sit et species, neque decor, *Isai.* lxi, 2, contumeliosa, infami, ideoque turpi per excellentiam, id est *turpissima*, puta crucis) CONDENNEMUS EUM. — Syrus, *morti publicæ et infami deputatus eum*: crucis enim supplicium, praesertim clavus illi affixorum, erat atrox et longa mors; unde a cruce dictus est *cruciatas*; idemque erat ignominiosissimum, tum Judæis, tum gentibus: Judæis ex lege, *Deuter.* xxi, 23: « Maledictus, inquit, a Deo est, qui pendet in ligno; » quocirca crucifixus ibidem jubetur eadem die ante vesperam sepeliri, ne contaminet terram; unde Apostolus, *Galat.* iii, 13: « Christus, ait, nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum: quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno. » Similiter apud Romanos et gentes crux erat infame et horrendum supplicium latronum et sceleratorum. Vide Lipsium et Gretserum *de Cruce*.

Causa ergo cur Christus crucifixus sit, ex parte Judæorum eum crucifigentium, fuit immane eorum odium in Carismum, quo eum ad crucem, velut ad summæ infamem et atrocem mortem adegerunt. Ex parte vero Adæ et hominum fuit, quod Adam peccavit in ligno, comedendo scilicet pomum arboris vitæ, quare in ligno crucis, hæc ejus inobediencia scelus a Christo explari decuit et debuit, ut diabolus « qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur » a Christo. Ex

parte vero Dei offensus causa fuit amor justitiae, ut per crucem ostenderetur gravitas offensus Adæ et hominum in Deum, quod scilicet per eam maledictionis aeternæ reos se fecerint, adeoque facti sint maledictum; Christus ergo hoc Adæ et nostrum maledictum in se luendum et plandum suscepit, ideoque cruce suffixus est, quia pendens in cruce apud Judæos ex lege jam citata, censabatur maledictus et maledictum: atrocitas ergo culpæ, quasi ex æqua justitia posebat atrocitatem poenæ, ut illi condignè satisfaceret; talis autem est poena crucis. Ex parte Christi, causa fuit immensitas amoris, ut per crucem Christus ostenderet quantum nos amat, utpote pro quibus tam dira et dura passus sit, utque exemplum daret nobis mortificationis ad assidue crucifigendos concupiscentiæ motus; ac martyri ad quamlibet mortem, quantumvis horridam et probrosam, pro ipso et virtute libenter subivendam, uti subiere martyres, ut Christo quoad possent par pari, scilicet dolorem doleri, et amorem amori, redderent. Unde S. Augustinus in *Psalm.* cxi: « Crucem, ait, qua nihil videbatur excruciatum, ipse Dominus suscepit, ne discipuli ejus mortem quidem, non modo non timerent, sed nec mortis genus horrescerent: » idem, *hom.* 32 *De Sanctis*: « Totā vitam christianī hominis, si secundum evangelium vivatur, erax estatque martyrium. » Plura vide apud Gretserum, lib. 1 *De Cruce*, cap. xii, xlii et sequent., et lib. iv, cap. 1 et sequent., ac D. Thomam, Suarez et scholasticos, III part. *Quest.* XLVIII, art. 4, et Cassianum, lib. IV *De Institut. renovat.* cap. xxxiv et xxxv.

ERIT ENIM EI RESPECTUS EX SERMONIBUS ILLIUS. — Pro respectus, græce est *ἐπιμαχία*, id est *observatio*, visitatio, consideratio, inspectio: triplex hic potest esse sensus, *primus* Clari, qui vertit, *ex ejus eum verbis et factis inspicimus quid sit*; et Syri, *sit autem adversus eum interrogatio ex verbis illius*, q. d. Dum affligetur a nobis, considerabimus et conspiciemus ex verbis ejus qualis sit, ait Jansenius; aut q. d. Si in cruce poterimus eum extinguere, cognoscemus mentium, quando se Dei filium, qui immortalis est, nuncupavit: ita S. Bonaventura, Dionysius, Lyranus et alii; aut, ut Osorius et Lorinus, q. d. Crucifigamus eum, ut ex verbis illius, quæ dolor vehementem expresserit, de hominīs mente statuamus: volebant enim Judæi atrocitate crucis et tormentorum, elicere veritatem ex ore Christi, quasi territus aut cruciatus aliquid locutus fuerit, quod adhuc nolisset; vel aperte dicturus, quod simulasset. Hic sensus satis græco *ἐπιμαχία* respondet, non æquæ latino respectus. *Secundus* est Vatabli, qui vertit, *tractabitur autem secundum dicta sua*, q. d. Quia blasphemavit dicendo Deum suum esse patrem, sequæ ejus esse filium, condignus hujus blasphemiae poenas luet in cruce; et Hugo: « Erit, inquit, noster respectus, id est defensio et excusatio, ut si rogemur cur eum occiderimus, respondeamus;

Quia filium Dei se fecit. » Tertius et magis genericus est, ut sit ironia, q. d. Deus respiciet eum et liberabit a cruce, vel suscitabit a morte: hoc enim ipse crebris sermonibus jactavit; unde Gualterius vertit, *ejus enim ratio iuxta ipsius sermones habebitur*; hinc et scribe obsignaverunt sepulcrum Christi, eisque custodes apposuerunt, ne quis corpus furaretur, fingeretque eum resurrexisse: quæ omnia ipsomet Judæos condemnaverunt, et Christum verum esse Messiam ac Dei filium demonstraverunt, dum ipse per clausum sepulcrum, presentibus custodibus, resurrexit, *Matth.* cap. xxvii, vers. 4. Aliter noster a Castro, q. d. Visitabitur et explorabitur a nobis per crucem et tormenta, ut videamus, an patientia et constantia ipsius respondeat sermoni: ipse enim prædicat amorem crucis, patientiæ, constantiæ, experiamur an ipse in cruce eandem opere præstet; nulli enim prædicant jejunium bene pasti, continentiam adulteri, humilitatem superbi, mansuetudinem iracundi, crucem lauti et delicati: hoc est ore prædicare, sed opere contradicere.

21. HEC COGITAVERUNT, ET ERRAVERUNT: EXCECAVIT ENIM ILLOS MALITIA EORUM. — S. Gaudentius, *serm.* 19, legit, *neguitia cordis eorum*; Lactantius, lib. IV, cap. xvi, *stultitia eorum*. Huc usque verba impiorum, quæ nunc Sapiens acriter reprehensione castigat: « Erraverunt, » inquit, et a malitia sua exprocati sunt, malus enim affectus in voluntate trahit ad se rationem et judicium intellectus, illud, quæ vitiat et corrumpit; facti enim ut ratio hoc speciem boni delectabilis apparentem, judicet id esse eligendum velut melius, quod detestandum est velut pejus. Porro, error hic et cæcitas impiorum multiplex est: *primus*, quod voluptatem rationi, vitium veritati, bona caduca æternis preferant. *Secundus*, quod per hæc mortem et gehennam sibi accersant. *Tertius*, quod credant hominem instar bestie in morte plane interire, nec superesse aliam vitam, eo quod anima hominum sit mortalis, et pereat cum corpore. *Quartus*, quod vitam, puta Christum, quem ex vite sanctitate, prophetis et miraculis esse filium Dei agnoscere poterant et debebant, velut castigatorem suorum scelorum oderint et crucifixerint. Hi sero in gehenna agnoscent suum errorem; unde dicunt cap. v, vers. 6: « Ergo erravimus a via veritatis. »

Hinc patet primo, cæcitatē hanc esse gravem, non tantum poenam, sed et culpam, utpote ex voluntaria malitia promanantem, uti docet D. Thomas, II II, *Quest.* xv, art. 1. *Secundo*, peccatorem proprie et directe seipsum excecicare et obdurare; Deum vero improprie et indirecte, Deus enim, quantum est ex se, illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; sed peccatores hoc lumen recipere nolunt, illique oculis claudunt, eosque aperiant suis voluptatibus et cupidinibus, quare seipsos vero lumine privant et excecant: sicut sol radios spargit ubique, sed

qui illi fenestram occludit, causa est tenebrarum in domo, non autem ipse sol: ita D. Thomas, I II, *Quest.* LXXIX, art. 3. Hoc est quod Judæis improprie Christus, *Joan.* iii, 19: « Lux, ait, venit in mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lucem: erant enim eorum mala opera. » Vide dicta *Exod.* vii, 3, ubi fusa egi de causa excecationis et obdurationis.

22. ET NESCIVERUNT SACRAMENTA DEI. NEQUE MERCEDEM SPERAVERUNT JUSTITIÆ, NEC JUDICAVERUNT HONOREM ANIMARUM SANCTARUM. — Ecce hic est impiorum error et cæcitas, isque duplex, *primus*, quod « nescierunt sacramenta Dei » *secundus*, qui ex primo consequitur, est, quod « non speraverunt mercedem justitiæ, » nec honorem « animarum sanctarum: » primum hoc loco prosequitur, secundum capite sequenti. *Primo* igitur, *sacramenta*, vel, ut græco est, *mysteria Dei*, hoc loco sunt, quæ subjicit, scilicet quod Deus creavit hominem immortalem e' ad similitudinem suam; sed homo invidia diaboli deceptus per peccatum illi adhaerit, sequit mortalem et miserum; quodque justos, quos Deus sinit occidi vexarique ab impiis, praemittit aeterna gloria, et in morte immortalitas; unde Apostolus, *Galat.* vi, 14: « Mili, ait, absit gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, » quia in ea « est salus, vita et resurrectio nostra, » in eam Ecclesia; sed hoc crucis sacramenta ignorant impii, ideoque crucem et Christum crucifixum aspernantur. *Secundo*, alii per sacramenta accipiunt res quaslibet sanctiores; alii, prophetias et oracula Dei; alii, sacrificia, q. d. Impii nesciunt justos a se occisos, esse Dei sacramenta, id est sacrificia et holocausta; alii aptius accipiunt consilia, judicia et opera Dei, quibus mundum gubernat, ac praesertim, quibus hominem creavit, ac lapsus per Christi incarnationem et passionem redimere decrevit: hoc enim operum Dei est summum et maximum: ita Canalicus. De Christi enim malivitate et passione sermo longus praecessit, ac rursus sequitur cap. xviii, vers. 14: magna enim invidia in passione et cruce Christi sunt recondita, ut Christi resurrectio et exaltatio, Ecclesie institutio et sanctificatio, fidelium consolatio, virtus, gratia, gloria, felicitas et omne bonum, quæ ignoraverunt impii Judæi.

Mystice, per sacramenta accipias sacramenta legis novæ, instituta a Christo, praesertim Eucharistiam, ejus typus fuit manna, uti patebit cap. xvi, vers. 20: Eucharistia enim antonomastice vocatur *venerabile sacramentum*, imo *sacramentum*, quia nulla eaque mira Dei arcaena continet, unde a Patribus vocatur *sacramentum*, *mysterium*, *typus*, *antitypa*: quia sub speciebus panis et vini velat et continet reale corpus, animam, sanguinem, deitatem et personam Christi, adeoque ipsa est viva representatio, imo exhibitio incarnationis et passionis Christi, de qua hucusque actum est: si-

aut enim cetera sacramenta gratiam, quam significat, panem ablutionem a peccatis, reipsa exhibent et conferunt, sic et Eucharistia Christi corporis, quod significat, reipsa exhibet; sed heretici nesciunt et non intelligunt hæc sacramenta Dei, qui voluit ea duntaxat esse nuda symbola panis, quæ non contineant, sed tantum representent corpus Christi; sed sic longe melius imago pictoris representat Christum, quam aridus modicusque panis et vinum. Et quod, queso, ibi esset mysterium profundum, divinum et inexplicabile, quod adeo celebrant Patres? representare enim unum per aliud Deo, imo homini, est facilitatum: quare vere Ecclesia et Patres censent hæc sacramenta esse symbolum rei, puta carnis Christi olim crucifixæ, sed præsentis, non absentis et existentis in celo: hoc enim est mirabile, ineffabile, beoque dignum opus et sacramentum.

Andr. Tertullianum, lib. IV *Contra Marcionem*. sub finem: « Acceptum panem corpus suum illum fecit: Hoc est corpus meum, dicendo, id est figura corporis mei: figura autem non fuisse, nisi veritas esset corpus; » quem locum explicuit Jansen. cap. xi. 19. et Theodoretus, *Dialog. 3*, qui inscribitur *Ætæricæ*, id est *Impassibilis*: « Quod si caro in delictis mutatur, inquit, mutata est, quod heretici (eutylichiani) dicere, quomobrem participat antitypa corporis? supervacaneus est enim typus veritate negata: » pari modo supervacaneus est typus, imo falsus, veritate realis presentis corporis Christi negata. Et Hilarius papa, *De Consoc.* dist. 2: « Corpus Christi, quod sumitur de altari, figura est, dum panis et vinum videtur; veritas autem, dum corpus et sanguis Christi in veritate interius creditur. » S. Chrysostomus, hom. 83 in *Matth.* hoc sacramentum explicans: « Nos secum, ait, in unam, ut ita dicam, massam reducit, neque id fide solum, sed reipsa nos corpus suum efficit; » et S. Cyrillus in illud, *ego sum vitis*: « Salvator ait, Joan. vi, 57: Qui manducat carnem meam, in me manet, et ego in illo; unde considerandum est, non habitudine solum, quod per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse, veram etiam participatione ejus naturam. » S. Ambrosius, lib. *De Myster.* et citatur *De Consoc.* dist. 2: « In illo sacramento Christus est, quia corpus est Christi, non ergo corporalis esca, sed spiritualis; unde et Apostolus de ejus typo ait I Cor. x, 13: Quia patres nostri condema escom spiritalem manducaverunt: corpus enim Dei est corpus spirituale: corpus Christi corpus divini spiritus est. » S. Epiphanius, *Contra Melchised.* « Melchisedech, ait, proposuit panes et mysteriorum ænigmata, præfigurans et exemplaria: » nam, ut ait S. Hieronymus ad *Marc.*: « dum panem et vinum obtulit, mysterium christianum in Salvatoris corpore et sanguine dedicavit: » idem in *Matth.* xvi: « Post typicum Pascha ad verum Pascha

transgreditur sacramentum, ut quomodo in præfiguratione ejus Melchisedech summi Dei sacerdos, panem et vinum offerens fecerat, ipse quoque veritatem sui corporis et sanguinis representaret. » Et S. Macharius, hom. 27, ait: « Quod in Ecclesia operatur panis et vinum, antitypus (id est representans præsentem, non absentem) carnis et sanguinis Domini, et quod qui participant eum, qui apparet, panem, spiritualiter carnem Domini edant. » Eucharistia ergo est mysterium, mysteriorum, quia Christum, quem « usibiliter specie panis, seu cibum anime representat, spiritualiter, id est insensibiliter, quasi angelum sub specie panis latentem, exhibet vere, realiter et substantialiter.

NEQUE MERCEDEM SPERAVERUNT JUSTITIE (græce *ἐκείνοι*, id est *sanctitatis*: *justitia* enim est cum plexio omnium virtutum, ipsaque sanctitas) NEC JUDICAVERUNT HONOREM ANIMARUM SANCTARUM, — græce *ἐκείνων*, id est *irreprehensibilitum*: *sanctitas* enim anime sunt, quæ in nullo reprehendi possunt: pro honore græce est *τιμῆς*, id est *deus*, dignitas, præmium, honor, munus, donum, remuneratio. Sensus est, q. d. Impii non secum reputarunt, æstimarunt, uti par erat, quanti honores, quæ coronæ, quæ dignitates, quanta præmia a Deo preparata sint animabus sanctis, quæ in hac vita ipsi servierunt in continentia, puritate, patientia, persecutione, ac proinde ipsarum sortem miseram et infelicem judicantes, traderunt se voluptatibus et libidinis, adeoque ipsas persecuti sunt, bonisque et vita spoliarunt; sed sero experientur agnoscentes eorum errorem, quando anime sancte supplicia, uti explicabit cap. III, IV et V. Aliter explicat Angelus de Paz, *Expos. in Symb.* cap. XIII, scilicet, ut per honorem animarum sanctarum intelligantur sancti omnes, quos impii in Christo a se judicato et damnato tacite judicaverunt et damnarunt.

23. QUONIAM DEUS CREAVIT HOMINEM INCORRUPTIBILEM. — Græce *ἐκείνους*, id est in incorruptione, id est in incorruptionem, immortalem, inextinguibilem, qui scilicet mori et a vita exterminari non possent, quando in Dei obedientia et gratia perseveraret; Syrus, sine corruptione, id est incorruptibilem; sic et Arabicus: Complutensis vertunt, in integritate, id est integrum quoad corpus et animam; vel potius ad integritatem, hoc est, ad immortalitatem, et ad statum antiquam integriturum. Veri quoque potest, *deus creavit hominem incorruptum, vel immortalitatem, vel ad immortalitatem, si videlicet vellet Deo obedire*; unde S. Athanasius, tract. *De Incarn.* Verbi legi, *deus hominem condidit ad immortalitatem et imaginem æternitatis suæ; verum invidia diaboli factum est ut mors intraret.*

Post longam de justi Christianique persecutione

digestionem, redit ad id quod dixit cap. I, vers. 13: « Quoniam Deus mortem non fecit, etc. non est in illis medicamentum exterminii: impii autem manibus et verbis accersierunt illam, » scilicet mortem: idipsum deinde longa digressionem explicuit, ostendendo quod impii nimia cupiditate voluptatis illececi savierunt in justos, præsertim Christum: hæc enim ratione accersierunt sibi mortem præsentem et æternam; eo ergo hic redit. Rursum significat animas non interire cum corpore, quasi illis post hanc vitam nulla restet per meritum poena, vel gloria, uti volunt impii et athei, eo quod Deus creavit hominem immortalem, hoc sensu, ut mori non posset, si in sua rectitudine perstaret; quod ergo nunc moriatur, id non ex Deo, sed ex invidia diaboli processit.

ET AD IMAGINEM SIMILITUDINIS SÆCÆ FECIT ILLUM. — Legit *ἐκείνους*, id est *similitudinis*, pro quo Cantacuzenus et Clemens Alexandrinus, VI Strom., legunt, *ὁμοίους*; id est *proportionalis*, q. d. Homo est imago divinæ nature, quæ Deo est propria; vel homo est imago civinarum proprietatum, attributorum et dotum, quæ Deo sunt proprie; unde Guarinus vertit, et *imaginem propriam similitudinis fecit illum*; Vatablus, et *eum ad imaginem propriam fabricavit*; alii legunt *ὁμοίους*, id est *æqualitatis*; alii, *ἀδελφους*, id est *æternitatis*, q. d. Homo factus ad exemplar Dei immortalis et æterni, pariter immortalis est et æternus; unde Nicetas in *Orat. 42 Nazianz.* legit, et *imaginem æternitatis suæ fecit illum*: sic quoque legit S. Epiphanius et S. Athanasius, lib. *De Incarn.* Verbi. Distingunt nonnulli *imaginem a similitudine*, quod imago sit nature, similitudo gratiæ et sanctitatis, ut homo sit ad *imaginem* Dei, quia pollet naturali intellectu, voluntate et libertate, sicut pollet Deus; idem sit ad *similitudinem* Dei, quia conditus est in sapientia, gratia et sanctitate quæ sunt dotes propriæ Deo. Verum melius S. Augustinus in *Dexter.* Quæst. IV, et alii censent *similitudinem* esse eandem cum *imagine*, sed illi addidere auxesim, q. d. Deus creavit hominem ad imaginem similitudinis suæ, id est ad imaginem sibi valde similem. Hæc imago inchoate sita est in natura, sed plene perficitur in gratia: in natura, quia anima rationalis in usu rationis, voluntatis, liberi arbitrii, item in incorruptione et immortalitate, similis est nature divinæ; in gratia, quia Adam conditus ita gratia et justitia sanctitatem. Legitur imago Dei in homine invenitur, primo, in ratione et intellectu; deinde in arbitrii libertate, quæ ex ratione velut radice manat, propter quæ duo homo capax est omnis domini: ita passim Patres, qui proinde contra Origenem docent hæc Dei imaginem in homine etiam post peccatum mansisse et manere; verum, quia hæc imago primitus a Deo exornata fuit, et simillima facta Deo per gratiam, sapientiam, justitiam et alias virtutes, quæ peccato deperditæ sunt, hinc subinde

S. Augustinus, S. Basilius et S. Cyrillus dicunt imaginem hanc, aut potius similitudinem Dei in homine per peccatum perisse; imaginem non quamvis, sed apprime planeque similem intelligentes: vide dicta *Genes.* I, 26, et cap. V, I.

24. INVIDIA AUTEM DIABOLI (Luciferi, qui tentavit Evam et Adamum) MORIS INTROITUS IN ORBEM TERRARUM. — Hic assignatur causa peccati, et mortis ex eo consequentis, scilicet invidia diaboli: quia enim celo et beata immortalitate diabolus ob superbiam depulsus, vidit sibi quisque in celo thronis a Deo surrogari hominem, illi æque ac Deo hanc gloriam invidit, ideoque illum ad comestionem pomi veliti tentando induxit, et in mortem, tum corporis, tum anime precipitavit: ita S. Ambrosius, lib. *De Parad.* cap. XII, et alii. Igitur invidia diaboli fuit, quod ipse lapsus in peccatum et mortem gehennæ, ideoque homini, ad lapsum locumque suum reparandum creat, invidens gratiam, vitam et gloriam, eum ad peccatum, indeque ad mortem sollicitavit et impulit. Invidia ergo diaboli facta est malitia hominum; unde S. Ambrosius, lib. *De Fide resurr.* legit, *malitia hominum mors introitus in orbem terrarum*; additque: « Etsi bene discutias, non nature mors ista est, sed malitiæ: manet enim natura, malitia moritur. Resurgit quod fuit, atque utinam, ut jam peccandi liberum, ita vacuum culpe prioris, etc. Resurgat enim natura eandem jam stipendiis mortis honoratur: » mors enim et miserie hujus vite patienter a Sanctis toleratur, merentur beatam immortalitatem et vitam gloriæ sempiternæ.

Hinc Patres invidiam vocant *peccatum diaboli-cum*, ut S. Augustinus, *epist.* 28, S. Gregorius XXXI *Moral.* cap. XXXV, Cassianus, *Collat.* XVIII, cap. XVII, et alii. Porro Patres nonnulli censent primum Luciferi peccatum fuisse invidiam, qua invidit homini imaginem Dei: ita S. Cyprianus, tract. *De Zelo et timore*; S. Basilius, hom. 11 *De Invidia*; Tertullianus, lib. *De Patientia*, cap. V; Ireneus, lib. IV, cap. LXXXVII. Verum melius alii censent primum Luciferi peccatum fuisse superbiam, qua sibi nimis complacens, voluit plus esse quam erat, ac quasi quidam deus cæteris creaturis eminere et dominari, ex qua secuta est invidia: nisi dicas superbiam Luciferi in eo consistit, quod humanitati Christi unione hypostaticam cum Verbo invidit, eamque sibi appetit: aliam enim nullam propriam dictam æqualitatem Dei appetere potuit: ita S. Bernardus, serm. 17 in *Cant.*; Rupertus, lib. VIII in *Joan.* ad illa: *Ille homicida erat ab initio*; Alexander Adensis, III part., *Quæst.* II, num. 13; idemque censent hoc tempore nonnulli doctores scholastici, ut Catharinus, Viqueirus, Naclantus, Ruardus, Dionysius Molina, Martinengus et alii quos citat Gabriel Vasquez, I part. *Quæstion.* LXIII, dist. 233, cap. I, et Franciscus Suarez, lib. VII *De angelis*, cap. XII, ubi hanc septentiam valde pr-

babilem asserit, multisque confirmat. Denique Cæsarius Arelatensis, hom. 23, asserit « tot demonibus esse occupatum hominem, quot vitis. Qui superbus est, inquit, diabolo pleus est; quod autem, qui invidus est, sine demone esse non potest, dicit Scriptura, *Sapient. II, 24: Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur autem illum qui sunt ex parte illius.* » S. Chrysostomus vero, hom. 22 et 47 in *Genes.*, invidiam dicit a diaboli inventum, pestem perniciosissimam, vitiorum terrificantem, malam bestiam super omnia vastantem salutem nostram. »

Unde sapienter concludit S. Basilus, hom. *De Invidia* : « Fugiamus ergo, fratres, intolerabile malum; serpentis est præceptum, diaboli inventum, inimici subitio, punitiois arripio, pietatis impedimentum, via ad gehennam, regni colorum privatio : nam et ipso fatentur ore hoc vitium invidi; aspectus illis est aridus et obscurus, gena subtristis, etc., anima ipso morbo suffusa, providentiam in dignoscenda veritate, ac rebus gerendis minime habens. » Et S. Chrysostomus, homil. 45 ad *Popul.* : « fluus, quæso, vitii pestem fugiamus, omnium enim vitiorum hoc est perniciosissimum, et ipsam salutem nostram super omnia vastat : improbi namque diaboli esse inventam; et propterea Sapiens dicebat, *Sapient. II, 24: Invidia diaboli introivit mors in orbem terrarum.* » Et Nyssenus supra : « Invidia malorum princeps, mortis mater, prima peccati janua, vitiorum radix, » etc. Et Cyprianus, lib. *De Zelo* : « Quale malum est, fratres, quo angelus cecidit, quo circumveniri et subverti alta illa et præclara sublimitas potuit, quo deceptus est is qui decipit? » Denique S. Augustinus, serm. 83 *De Tempore* : « Et ideo, inquit, observemus, fratres, vitii hujus incursum, ne forte participes operis diaboli inveniamur, et pari cum illo sententia condemnemur, sicut scriptum est, *Sapient. II, 24 et 25: Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur autem eum qui sunt ex parte ejus.* Quod malum ledit parum aliquid etiam eos, in quos intenditur; gravius tamen et perniciosius eos prius a quibus procedit, affligit : sicut enim erugo ferrum, ita invidia illum ipsam animam, in qua est, interimit et consumit; et sicut aiunt viperas dilacerato et dirupto illo materno utero, in quo concepte sunt, nasci : ita et invidiæ natura illum ipsam animam, a qua concepta est, et consumit, et perdit. Quails hæc animæ tinea est? quæ cogitationum tabes pectoris? quanta rubigo zelare in homine donum Dei, et in malo opprobrio bona aliena convertere, aliorum gloriam facere prænam suam, velut quosdam pectori suo admoveere carniificos, cogitationibus et sensibus suis adhibere tortores, qui se intestinis cruciatibus læcerent? »

25. IMITANTUR AUTEM ILLUM QUI SUNT EX PARTE ILLIUS, — q. d. Primo impii imitantur diabolum, quasi suum parentem, ut mortem, quam ipse sua in-

vidia in orbem inivit, in se aliosque peccando et invidendo propagat, dum ejus pravis suggestionibus consentiunt, uti consentit Adamus; moriuntur ergo, quia diaboli, qui auctor est mortis, instinctus sequuntur. Justi vero, quia Deum dei que inspirationes sectantur, ab eo donantur vita et felicitate æterna; unde sequitur : « Justorum anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. » Pro imitantur græce est *ἐπιμαρτυροῦν*, id est tentant : qui enim imitatur, tentat et experitur eam rem, quam vult imitari, ait Jansenius.

Hinc secundo, valde oppositè sic cum S. Basilio, hom. *De Invidia*, S. Augustino, lib. IV *De Baptismo*, contra donat., cap. viii, et Christophoro a Castro exponas : Tentant illum, vel imitantur, aut conantur imitari illum, qui sunt a parte ejus; hoc est, diabolus invidia motus mortem inivit in mundum, et propterea nostros interemit, et omnes quotquot ejus sequuntur factionem, conantur illum imitari occidendo filios Dei, sicut ille occidit Adamum Deo filium charissimum; sed frustra id tentabant aut conabantur, quia « justorum anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. » Placuit hic sensus Patribus : Tertulliano, lib. *De Dono pacis*, cap. v : « Quod enim, inquit, ipsum Adam et Evam morti immerse, docuit et filium ab homicidio incipere; » Cypriano in epist. *De Zelo et Timore*, dum ait : « Erinde invidia grassatur in terris, dum livore periturus magistro perditionis obsequitur, dum diabolum, qui zelat, imitator, sicut scriptum est, *Sapient. II, 25: Invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum; imitantur ergo illum qui sunt ex parte ejus.* Hinc denique novæ fraternitatis prima odia, hinc parricidia nefanda cœperunt, dum Abel justum Cain zelat injustus; et quod Esau fratri suo Jacob inimicus exstitit, zelus fuit; et quod Joseph fratres sui viderunt, causa vendendi de emulatione descendit. Saul quoque rex ut David odisset, quid aliud, quam zeli stimulus provocavit? Et ne longum faciam singulos recensendo, Judei nonne inde perierunt, dum Christo malunt invidere, quam credere? » Hoc est quod Judæis ait Christus, *Joan. VIII, 44* : « Vos ex patre diabolo estis : et desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio, » q. d. Sicut diabolus occidit Adamum, sic vos ejus filii me vultis occidere.

Alii græcum *ἐπιμαρτυροῦν* vertunt proprie, experiantur, quasi dicat. Impii experiantur mortem (*βέβαιον*; enim, id est mors, græce est masculini generis) qui sunt ex parte et sorte ejus, scilicet diaboli, qui nimirum diaboli, a quo mors est introducta, superbiam, invidiam et scelera imitantur; et sic fere eodem redit sensus : ita Osorius, Jansenius, Vatablus. Unde apte finis capituli connectitur initio sequentis : sequitur enim per antithesin : a Justorum autem anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. »

Hinc accedit Cantacuzenus : « Nemo namque magis, inquit, mortis malitiam participat, quam qui se prorsus dignum reddidit, qui esset in illius partibus. » Hic auctor, uti et alii, *q. d. ex parte illius* referunt ad mortem : eo enim ex Græco referri potest; melius tamen refertur ad diabolum.

Utrumque verum, impii enim, tam sunt partis sortisque diaboli, quam mortis : in regno enim mortis rex est et præcipitatur diabolus; hinc S. Bonaventura explicat, *q. d. imitantur diabolum*, qui sunt ex parte mortis, » id est mortis destinati, puta qui sunt mortis pars et pabulum.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Justorum quas impii persequuntur, præsertim martirum, describitur felicitas et gloria, impiorum vero infelicitas, ne nominatim in generanda prole sterilitas, vel nequitiæ, quod scilicet videri habeant insensatas et adulteras, ideoque filios adulteros et nequissimos; cum contra pii casti castas probasque habeant conjuges ac proles.

1. Justorum autem anime in manu Dei sunt, et non tanget illos tormentum mortis. 2. Visi sunt oculis insipientium mori : et æstimata est afflictio exitus illorum : 3. et quod a nobis est iter, exterminium : illi autem sunt in pace. 4. Et si coram hominibus tormenta passi sunt, spes illorum immortalitate plena est. 5. In paucis vexati, in multis bene disponentur : quoniam Deus tentavit eos, et invenit illos dignos se. 6. Tanquam aurum in fornace probavit illos, et quasi holocausti hostiam accepit illos, et in tempore erit respectus illorum. 7. Folvebunt justii, et tanquam scintillæ in arundinetis discurrunt. 8. Judicabunt nationes, et dominabuntur populis, et regnabit Dominus illorum in perpetuum. 9. Qui confidunt in illo, intelligent veritatem : et fideles in dilectione acquiescent illi : quoniam donum et pax est electis ejus. 10. Impii autem secundum quæ cogitaverunt, correctionem habebunt : qui neglexerunt justum, et a Domino recesserunt. 11. Sapientiam enim, et disciplinam qui abiecit, infelix est : et vacua est spes illorum, et labores sine fructu, et inutilia opera eorum. 12. Mulieres eorum insensatæ sunt, et nequissimi filii eorum. 13. Maledicta creatura eorum, quoniam felix est sterilis : et incoquinata, quæ nescivit thorum in delicto, habebit fructum in respectione animarum sanctarum : 14. et spado, qui non operatus est per manus suas iniquitatem, nec cogitavit adversus Deum nequissima : dabitur enim illi fidei donum electum, et sors in templo Dei acceptissima. 15. Bonorum enim laborum gloriosus est fructus, et quæ non concidat radix sapientiæ. 16. Filii autem adulterorum in consummatione erunt, et ab iniquo thoro semen exterminabitur. 17. Etsi quidem longæ vitæ erunt, in nihilum computabuntur, et sine honore erit novissima senectus illorum. 18. Et si celerius defuncti fuerint, non habebunt spem, nec in die agnitionis allocationem. 19. Nationis enim iniquæ diræ sunt consummationes.

1. JUSTORUM ANIME (Arabicus, *anime beate*) IN MANU DEI SUNT, ET (id est *factice*) NON TANGET ILLOS (SYRUS, non appropinquat eis, vel non accedit ad eos) TORMENTUM MORTIS. — Nexus hujus capituli cum præcedenti est facilis et obivius : ibi enim descripsit acerba odia, quibus impii persequuntur justos usque ad necem et mortem etiam turpissimam; ne quis ergo impios, velut rerum dominos, felices; justos vero, utpote ab eis oppressos, infelices existimet, ideoque hic contrarium ostendit, ex eo quod justorum anime post mor-

tem transeant ad vitam beatam, ubi degunt in domo, imo in manu Dei, cum ex adverso impiorum anime post mortem primam corporis transeant ad secundam gehennæ, eamque eternam, ubi sunt in domo, imo in manu diaboli. Per justos hic quoslibet, sed maxime pro justitia patientes, puta martyres, intellige; unde Ecclesiastica hæc legens in Officio Ecclesiastico applicat martyribus. Sensus ergo est, q. d. Mors, a martyribus obita pro Christo, non eos affligit, sed delectat. Non debent in exitu, nec horrent in transitu, nec